

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้สู่ความพอเพียงรูปแบบครัวเรือน (Family Model) ของชุมชนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิดของเกษตรทฤษฎีใหม่
3. เกษตรกรรมแบบยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
4. แหล่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
5. คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาว่าด้วยการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนโดยเริ่มต้นจากระดับครอบครัวเป็นสำคัญโดยคำว่า “ความพอเพียง” นั้น หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีพอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทั้งภายใน และภายนอก โดยต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน การดำเนินการ ตลอดจนการใช้คุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำทุกขั้นตอน (ปราโมทย์ มลคล้า, 2551: 40)

แนวคิดและหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “... ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้น ไม่สำคัญ. สำคัญอยู่ที่ เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน. แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง. อันนี้ ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง. อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียง พอสมควร. บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก. อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย. จริง อาจจะล้าสมัย. คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจ ที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลย์รู้สึก ไม่หุหุหุ. แต่เมืองไทย เป็นประเทศ ที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้...” (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดี ที่ 4 ธันวาคม 2550)

ด้วยพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่สะท้อนแนวพระราชดำริ “ระเบิดจากข้างใน” ในการเริ่มต้นที่การสร้างรากฐานของประเทศ คือ ประชาชน ให้มีความมั่นคง

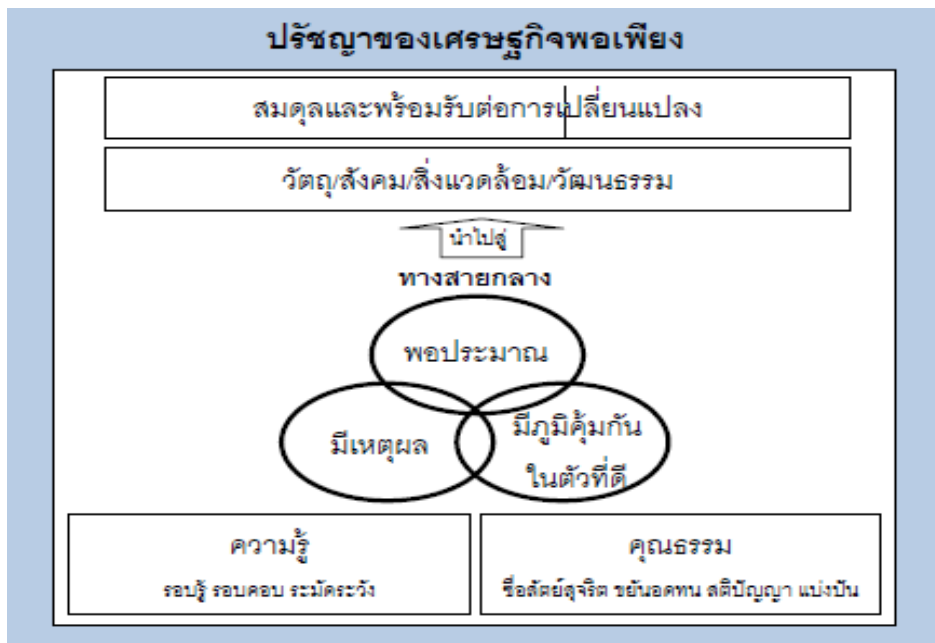
เข้มแข็งเสียก่อน โดยเริ่มต้นจากการพอมิ พอกิน คำว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มีใช้การนำเอาความเจริญ หรือบุคคลภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัว การเอาความเจริญ หรือบุคคลภายนอกเข้าหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

“... การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมิ พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องกันด้วย ก็จะทำให้เกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด...”

จากพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่สะท้อนแนวพระราชดำริ “ระเบิดจากข้างใน” ทำให้เข้าใจและเห็นด้วยกับปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” มากขึ้น เศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นระบบเศรษฐกิจที่จะทำให้ประชาชนพลเมืองมีความมั่นคงในอาชีพ และยั่งยืนในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับพุทธภาษิตที่ว่า “จงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่” ซึ่งมีความหมายว่า การจะทำอะไรนั้น จะต้องทำในสิ่งที่จริงเป็นไปได้ ยึดทางสายกลาง ตามความสามารถของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งคนอื่นมากจนเป็นภาระหนักอึ้งภายหลัง

องค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

ภาพ 1: องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

- **ความพอประมาณ** ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ เป็นต้น

- **ความมีเหตุผล** พิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

- **การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี** การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เงื่อนไขของการตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

- **ความรู้** คือ ความรอบรู้ที่เหมาะสมในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย ความรอบรู้ทั้งในงานที่ทำ และสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำ ทั้งหมดมีสติ หรือความระลึกรู้ และมีปัญญาหรือความรู้ชัด

- **คุณธรรม** คือ ความซื่อสัตย์สุจริตซึ่งเป็นเครื่องกำกับทิศทางของการใช้ความรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ ความอดทน ตลอดจนความเพียรและสติปัญญาในการดำเนินชีวิต เพื่อใช้ในการประกอบการทำงานเพื่อความตั้งใจ ไม่ละเลย ไม่ทอดทิ้ง เป็นความเพียรที่มีลักษณะกล้าแข็ง ไม่ขาดสาย มีความหนักแน่นอดทน ไม่ท้อถอย ทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไป

การพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง ที่คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยอาศัยความรู้และ คุณธรรมในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การดำเนินชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552) ได้สรุปความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างกระชับและเข้าใจง่ายว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำเนินอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร เพื่อสามารถเผชิญกับผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีและได้สรุปองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็น และเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากหรือน้อยเกินไปและต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการอย่างมีเหตุผล ตามหลักวิชาการ กฎหมาย ศิลปธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม คำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำอย่างรอบคอบ ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่วงที่ เงื่อนไขความรู้ หมายถึง เพื่อให้เกิด

ความพอเพียง ในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องอาศัยความรู้ รอบคอบและระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และเงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง เพื่อให้เกิดความพอเพียง ในการตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องยึดหลักคุณธรรมเป็นแนวทาง มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น มีความสามัคคี ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน พากเพียร มีสติและปัญญา

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ พสกนิกรชาวไทยให้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งยั่งยืนให้แก่รากฐาน ของตนเอง และฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศซึ่งต้องยึดหลักทางสายกลางในการดำรงชีวิตเพื่อสร้าง ความสามารถในการพึ่งตนเอง และนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในทัศนะของสุเมธ ตันติเวชกุล (2542) มีแนวคิดในการสร้างความเข้มแข็งยั่งยืนให้กับฐานรากของบุคคล โดยยึด หลักทางสายกลางของการดำเนินชีวิตบนวิถีแห่งการใฝ่หาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา บนฐานแห่งการเรียนรู้อันจะนำสังคมและประเทศไทยไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยอาศัยฐานทรัพยากร ท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และการมีส่วนร่วมของชุมชนบนพื้นฐานของสังคมแห่งการเรียนรู้และพอเพียง เพื่อ เป็นหลักในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนสามารถพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองมีหลายด้าน ได้แก่ การพึ่งตนเองด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับ ประเวศ วะสี (2542) ที่ เห็นด้วยที่ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจสายกลางที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับความเป็น ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม คำนี้ถึงชีวิตจิตใจ สังคม มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อนุรักษ์วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และครอบคลุมถึงคุณธรรม ศีลธรรมและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน เช่น งานหัตถกรรมและศิลปกรรมที่เป็นงานฝีมือของครอบครัว เป็นอาชีพที่ทำให้สมาชิกของครอบครัวสามารถ ทำงานอยู่ร่วมกันได้เกิดความอบอุ่นในครอบครัว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ประเทศไทย ผ่านวิกฤต ไปได้ และช่วยกระตุ้นให้เกิดแนวคิดใหม่ให้เห็นประโยชน์ส่วนรวมไม่คำนึงถึงแต่เงิน หันมาสนใจทางด้าน จิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการเมือง ซึ่งเป็นวิถีไทยแต่ดั้งเดิม

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2548) มีความเห็นว่าสังคมไทยยังขาดภูมิคุ้มกันกล่าวคือ ยังพึ่งตนเอง ไม่ได้และยังขาดความพอดี จึงทำให้ขาดภูมิคุ้มกันที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และชี้ว่า ปัญหาการคอร์รัปชันจะลดลงถ้าใช้ชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้อ ทำงานให้พอดี มีบ้านแต่พอดี ดำรงฐานะให้เหมาะสม ขยันทำงาน โดยไม่พึ่งคนอื่นมากเกินไป คือการใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

สมพจน์ วรรณนุช (2551) กล่าวถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้น ถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มต้นจากภายในและเกิดจากปัจจัยภายในซึ่งเป็นไปตามแนวทางของหลักเศรษฐกิจ พอเพียง ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจภายในครัวเรือน ชุมชน ภายในประเทศเป็นหลักและให้วิสาหกิจชุมชนเป็น เครื่องมือที่สำคัญในการสร้างรากฐานมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ให้ ความสำคัญกับการผลิตและการบริโภคภายในชุมชน ภายในประเทศ ลดขั้นตอนการตลาดและการเงิน ทำให้วางแผนการผลิตได้พอเหมาะใช้หลักพอประมาณไม่ทำให้มีการผลิตมากเกินไปจนเหลือใช้เป็นการสิ้นเปลือง ทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบการจัดการอย่างมีเหตุผลและสร้างภูมิคุ้มกันโดยการพัฒนา เริ่มจากภายในให้มีความ เข้มแข็งไม่พึ่งพาจากภายนอก การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการใช้ปัจจัยภายในเป็นกลไกขับเคลื่อน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สามารถควบคุมได้ นอกจากนั้นยังต้องสร้างจิตสำนึกให้มีคุณธรรม ให้เห็นประโยชน์ส่วนรวม

เป็นสำคัญค่านึงสิ่งแวดลอม และเพิ่มความรู้ เน้นการลงทุนที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้แก่ชุมชนมากขึ้นเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประสพโชค มั่งสวัสดิ์ (2552) กล่าวถึงการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารเศรษฐกิจของประเทศให้มีความเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและมีเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพโดยนำมาใช้ในการบริหารจัดการปัจจัยทุนทั้ง 4 ประเภท คือ ทุนกายภาพ ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ และทุนสังคม ซึ่งภาครัฐและภาคเอกชนจำเป็นต้องนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมให้มีความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน และต้องมีความรู้คู่คุณธรรม เพื่อสามารถนำประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

วิชัย รูปขำดี (2552) อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาชุมชน การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับการพัฒนาชุมชน และกล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมจะนำไปใช้กับการพัฒนาชุมชน ได้แก่ 1) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นผลจากการรวบรวมสะสมความรู้จากการปฏิบัติจริง มีการทดลอง วิจัย ติดตามประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องจึงเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน 2) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มีลักษณะการวิเคราะห์บนพื้นฐานความเป็นจริงของสังคมไทยซึ่งไม่มีในตำราตะวันตก 3) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นบูรณาการความรู้จากหลายสาขา ต้องพิจารณารอบด้านผสมผสานกันและมองปัญหาแบบองค์รวมในการแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ 4) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมประเทศ จนถึงสังคมโลก เพราะมีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์ดำเนินชีวิตภายใต้ความถูกต้องเหมาะสมไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน 5) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกสาขาอาชีพ ซึ่งไม่ใช่ชุดความรู้สูตรสำเร็จแต่ต้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมของแต่ละหน่วยงาน สาขาอาชีพ 6) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมีเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นต้นแบบ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ทำให้เข้าใจและประยุกต์ไปใช้ได้กับการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งหรือการรวมกลุ่มของคนในชุมชนและแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของชุมชน และสรุปว่าการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนจนสามารถพึ่งตนเองได้จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน กล่าวคือ

- เป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ (Scalable) ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐ นอกจากนี้ ยังสามารถใช้ได้กับคนทุกระดับ ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ

- แนวคิดทางสายกลาง (Middle Path) เป็นหัวใจสำคัญ (Keyword) ของปรัชญาที่นำมาใช้ในการบริหาร และพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ ไม่ใช่การปิดประเทศอย่างสิ้นเชิงหรือเปิดเสรีอย่างเต็มที่โดยไม่มีเตรียมความพร้อมของคนและสังคม ในการเข้าสู่กลไกตลาด ไม่ใช่การอยู่อย่างโดดเดี่ยว (Independence) หรือพึ่งพิงภายนอกหรือคนอื่นทั้งหมด (Dependence) แต่เน้นความคิดและการกระทำที่จะพึ่งตัวเองเป็นหลัก (Self-reliance) ก่อนที่จะไปพึ่งผู้อื่น

แนวทางปฏิบัติในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต จึงเป็นการทำให้เกิดทั้งแนวทางพัฒนาและผลของการพัฒนา และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือการพัฒนาที่สมดุล และการพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านวัตถุ หรือเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยมุ่งผลทั้งใน

ระยะสั้น และระยะยาวให้รอดพ้นจากภัยและวิกฤตในแต่ละช่วงเวลาเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา สิ่งสำคัญอย่างมากเกี่ยวกับเป้าหมายของความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง คือ การพัฒนาในแต่ละขั้นตอนนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่ วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างเป็นองค์รวม คือไม่แยกส่วนแต่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล

2. แนวคิดของเกษตรทฤษฎีใหม่

ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงทราบและตระหนักถึงความทุกข์ยากของพสกนิกรของพระองค์ จึงพระราชทานพระราชดำริเพื่อแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพของเกษตรกร โดยเน้นที่เกษตรกรยากจนในเขตน้ำฝน ซึ่งมีอยู่กว่าร้อยละ 70 ของเกษตรกรทั้งประเทศ เกษตรกรเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 5-15 ไร่ (เฉลี่ยทั้งประเทศประมาณ 25 ไร่ต่อครอบครัว) แนวทางในการแก้ปัญหาก็คือ การจัดการแหล่งน้ำให้พอเพียงต่อการปลูกพืชในช่วงที่ไม่มีฝน เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการปลูกพืช หากมีน้ำเพียงพอเกษตรกรก็สามารถปลูกพืชได้ทั้งปี มีงานทำและมีรายได้ตลอดทั้งปี ไม่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายไปทำงานที่อื่น ดังกระแสพระราชดำริข้อความว่า “...หลักสำคัญต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...” นอกจากการจัดการในเรื่องแหล่งน้ำแล้ว การแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพตามแนวพระราชดำรินี้ ยังเน้นการจัดระบบการปลูกพืชที่เหมาะสม เช่น แบ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าว ไร่บริโภคน้ำในครอบครัว และพื้นที่ปลูกพืชอื่น ๆ ไร่บริโภคน้ำ ใช้สอย และจำหน่าย แนวทางการประกอบอาชีพการเกษตรแบบนี้จะทำให้เกษตรกรมีงานทำ มีอาหารไว้บริโภค มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ สามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามอัตภาพ อันจะเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร ซึ่งจะก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ นับว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติในอนาคต แนวคิดในการแก้ปัญหาการประกอบอาชีพการเกษตรตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนี้ จึงเรียกว่า “**ทฤษฎีใหม่**” (วัลลภ พรหมทอง, 2559 : 5-6)

ความเป็นมาของเกษตรทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระผู้มีพระเมตตาแก่ปวงชนชาวไทยอย่างสม่ำเสมอ เมื่อใดที่พสกนิกรประสบปัญหาความยุ่งยากลำบาก พระองค์จะทรงแก้ไขปัญหานั้นให้สำเร็จลุล่วงได้ทุกครั้ง ปัญหาหลักที่เกษตรกรประสบอยู่ก็คือความแห้งแล้ง ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ พระองค์จึงพระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหานี้ โดยทรงริเริ่มโครงการต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ในช่วงแรกทรงเน้นการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร และพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติ เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่าการพัฒนาในสิ่งเหล่านี้จะเป็นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ต่อมาได้ทรงเน้นการพัฒนาอาชีพของประชาชนในชนบท และในปี พ.ศ. 2532 ได้ทรงริเริ่มแนวทางการพัฒนาผสมผสาน โดยทรงดำริให้จัดตั้ง “ศูนย์บริการพัฒนา” ขึ้น ซึ่งถือว่าเป็น จุดเริ่มต้นของ “โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่” นับว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” มีการศึกษาและทดสอบอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. 2535 และในวันที่ 4 ธันวาคม 2535 มีกระแสพระราชดำรัส ตอนหนึ่งความว่า “... หากจะให้ทฤษฎีใหม่สมบูรณ์ สระน้ำทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มความสามารถ ก็มีความจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำใหญ่มาก่อน เพิ่มเติม...” ดังนั้น หากสามารถจัดทำแหล่งน้ำเพื่อใช้เติมในสระน้ำของเกษตรกร ก็จะทำให้ทฤษฎีใหม่สมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ และเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2537 ในวโรกาสที่กลุ่มคณะบุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้าเพื่อถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา

พระราชวังดุสิต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระราชปรารภต่อสาธารณชนเป็นครั้งแรกเกี่ยวกับ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ในตอนหนึ่งของกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...ทฤษฎีใหม่ ซึ่งเข้าใจว่าจะดำเนินไปได้ในทันที (วัดมงคลชัยพัฒนา) แต่ที่อื่นยังไม่ทราบว่า จะดำเนินได้หรือไม่ ที่นายกฯ บอกว่าจะขยายทฤษฎีนี้ไปทั่วประเทศ ก็ยังไม่แน่ใจว่าจะทำได้หรือไม่ เพราะว่าจะต้องมีปัจจัยสำคัญ คือ ปัจจัยน้ำ แล้วก็จะต้องให้ประชาชนเข้าใจและยินยอม ถ้าเขาไม่ยอม ก็ทำไม่ได้...” “...ฉะนั้นทฤษฎีใหม่นี้จะขยายขึ้นไปได้ อาจจะทั่วประเทศ แต่ต้องช้า ๆ เพราะว่าสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่ใช่น้อย ๆ แต่ว่าค่อย ๆ ทำ และเมื่อทำแล้วก็ถือว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีกินแบบอัตรภาพ คืออาจไม่รวยมาก แต่ก็พอกินไม่อดอยาก ฉะนั้น ก็เห็นว่า ทฤษฎีใหม่นี้คงมีประโยชน์ได้ แต่ต้องทำด้วยความระมัดระวัง” และในปีเองพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชดำรัสดังกล่าวในโอกาสต่อมา พร้อมกับแนบรายละเอียดเกี่ยวกับ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ชั้นที่ 1 ซึ่งทรงนิพนธ์เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2537 และ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ชั้นที่ 2 และ ชั้นที่ 3 ซึ่งทรงนิพนธ์เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2538 และเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2538 ตามลำดับเพื่อใช้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ “เกษตรทฤษฎีใหม่” แก่ประชาชนให้แพร่หลายต่อไป (วัลลภ พรหมทอง, 2559 : 6-9)

แนวทางการดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่

การดำเนินการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. การเริ่มต้นดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่

การดำเนินงานประเภทนี้ เป็นเกษตรกรที่เดิมประกอบอาชีพอื่น หรือประกอบอาชีพการเกษตรแต่เป็นการเกษตรแบบดั้งเดิมที่เกษตรกรไทยนิยมปฏิบัติกันทั่วไป เช่น การทำนาอย่างเดียว การปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว ที่เรียกว่าเป็นการเกษตรเชิงเดี่ยว (Mono-agriculture) ในกรณีเช่นนี้ หากเกษตรกรสนใจที่จะเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่สามารถที่จะทำได้เลยด้วยตนเอง แต่ควรพิจารณาในเรื่องต่อไปนี้ 1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ 2) ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ 3) ดำเนินการจัดแบ่งและจัดเตรียมพื้นที่ที่ควรแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือ สระน้ำ นาข้าว แปลงปลูกพืช และที่อยู่อาศัย แบ่งเป็นสัดส่วน 30 : 30 : 30 : 10 โดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่หรือสภาพท้องถิ่นของเกษตรกรเอง จากนั้นก็ปรับและเตรียมพื้นที่ให้เหมาะสมในแต่ละส่วน และ 4) ดำเนินกิจกรรมเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแผนการดำเนินงานที่วางไว้

2. การปรับการเกษตรรูปแบบเกษตรผสมผสานให้เป็นเกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรผสมผสานเป็นรูปแบบของการเกษตรที่มีหลักการใกล้เคียงกับรูปแบบของเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ เน้นในเรื่องการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์หลายชนิดผสมผสานกัน เพื่อให้การใช้พื้นที่มีประสิทธิภาพสูงที่สุด และเป็นการลดความเสี่ยงในกรณีที่พืชผลอย่างใดอย่างหนึ่งเสียหายหรือราคาตกต่ำลง แต่อย่างไรก็ตาม การเกษตรผสมผสานมีข้อแตกต่างจากเกษตรทฤษฎีใหม่ กล่าวคือ เกษตรผสมผสานไม่ได้เน้นในเรื่องของแหล่งน้ำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรที่ทำการเกษตรผสมผสานส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องแหล่งน้ำ นอกจากนี้ เกษตรผสมผสานยังไม่ได้เน้นในเรื่องการผลิตข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือนของเกษตรกรเอง แต่เน้นในเชิงธุรกิจมากกว่า ส่วนเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นจะเน้นในเรื่องการผลิตข้าวไว้บริโภคเป็นเรื่องหลัก รวมทั้งเกษตรทฤษฎีใหม่ยังเน้นการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนด้วย ดังนั้น ในกรณีที่เกษตรกรทำการเกษตรผสมผสานอยู่เดิมก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ได้เช่นกัน ขั้นตอนการดำเนินงานมีดังนี้ 1) ศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่เพิ่มเติม 2) ปรับรูปแบบหรือกิจกรรมการทำการเกษตรให้สอดคล้องกับรูปแบบของเกษตรทฤษฎีใหม่

เช่น การแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ การกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น และ 3) ดำเนินกิจการเกษตรทฤษฎีใหม่ต่อไปให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

จะเห็นได้ว่า การดำเนินเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น เกษตรกรทุกคนและทุกภูมิภาคของประเทศสามารถทำได้ ไม่ว่าจะทำการเกษตรรูปแบบใดอยู่ก็ตาม สามารถปรับให้สอดคล้องกับหลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ได้ ไม่จำเป็นต้องเหมือนทั้งหมด สามารถปรับให้ยืดหยุ่นได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่า “...การทำทฤษฎีใหม่ ไม่ใช่สูตรสำเร็จตายตัว สามารถดัดแปลงได้ตามความเหมาะสม...” ขอเพียงแต่มีความตั้งใจจริงในการทำเท่านั้นก็สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้

แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น

ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก

ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่เกษตรกรทั้งหลายประการ

วิธีการพัฒนา

1. ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ดำริ คือ ความเห็นที่จะทำ ไม่ใช่คำสั่งแต่มันเป็นความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ ฟังชอบใจก็เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่เป็นไร...”

2. ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเองโดยไม่มี การแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริง ๆ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งที่ว่า

“...คนทุกคน ไม่ว่าจะชาวกุรุงหรือชาวชนบทไม่ว่ามีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไร ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระ มีความคิดเห็น มีความพอใจ เป็นของตนเอง ไม่ชอบการบังคับ นอกจากนั้น ยังมีขนบธรรมเนียม มีแบบแผน เฉพาะเหล่ากันอีกด้วย...”

3. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จักช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด ดังเคยมีพระราชดำรัสในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2501 กับประชาชนชาวไทยทั้งหลายว่า

“...ภาระในการบริหารนั้นจะประสบผลด้วยดีย่อมต้องอาศัยความรักชาติ ความซื่อสัตย์สุจริต ความสมัครสมานกลมเกลียวกัน ประกอบกับการร่วมมือของประชาชนพลเมืองทั่วไป ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะพยายามปฏิบัติกรณียกิจในส่วนของแต่ละท่านด้วยใจบริสุทธิ์ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนทั่วไปอันเป็นยอดปรารถนาด้วยกันทั้งสิ้น...”

4. หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกคราที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่ากับเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ เห็นได้ชัดเจนจากพระราชดำรัสศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า

“...เป็นสถานที่ที่ผู้ทำงานในด้านพัฒนาจะทำอะไรอย่างที่เราเรียกว่าทดลองก็ได้ และเมื่อทดลองแล้วจะทำให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นสามารถเข้าใจว่าเขาทำกันอย่างไรเขาทำอะไรกัน...”

ได้พระราชทานพระราชาริบายเพิ่มเติมอีกว่า

“...ฉะนั้นศูนย์ศึกษาการพัฒนานี้ ถ้าทำอะไรล้มเหลวต้องไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องถูกลงโทษ แต่เป็นสิ่งที่แสดงว่าทำอย่างนั้นไม่เกิดผล...”

5. ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการโดยฉับพลันอาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประชาเหล่านั้นเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงพระราชทานแนวคิดเรื่องนี้ว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศของภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศของสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

6. พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแรงให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญคือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจักได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนนี้ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรงอธิบายว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ...”

วิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้นี้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงชี้แนะว่าควรจะต้องค่อย ๆ กระทำตามลำดับขั้นตอนต่อไป ไม่ควรกระทำด้วยความเร่งรีบซึ่งอาจจะเกิดความเสียหายได้ ดังที่รับสั่งกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ว่า

“...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...”

พร้อมกันนี้ในเรื่องเดียวกัน ทรงมีรับสั่งกับบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2527 ว่า

“...เมื่อมีพื้นฐานหนาแน่นบริบูรณ์พร้อมแล้ว ก็ตั้งต้นพัฒนางานต่อไป ให้เป็นการทำไปพัฒนาไป และปรับปรุงไป...”

7. การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลน และเป็นความต้องการอย่างสำคัญ คือ ความรู้ ด้านต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงตระหนักว่า ชาวชนบทควรจะมีความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมโดยทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ที่แท้จริง ในเรื่องการทำมาหากิน ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จ และนำไปปฏิบัติได้เอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำริที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในกรพัฒนาว่า

“...การใช้เทคโนโลยีอันทันสมัยในงานต่าง ๆ นั้น ว่าโดยหลักการควรจะให้ผลมาก ในเรื่องประสิทธิภาพ การประหยัดและการทุ่มแรงงาน แต่อย่างไรก็ตามก็คงจะต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นเป็นพื้นฐานและส่วนประกอบของงานที่ทำด้วย อย่างในประเทศของเราประชาชนทำมาหาเลี้ยงตัวด้วยการกสิกรรมและการลงแรงทำงานเป็นพื้น การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมจะมีปัญหา เช่น อาจทำให้ต้องลงทุนมากมายสิ้นเปลืองเกินกว่าเหตุ หรืออาจก่อให้เกิดการว่างงานอย่างรุนแรงขึ้น เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นก็จะพลาดเป้าหมายไปห่างไกลและกลับกลายเป็นผลเสีย ดังนั้น จึงต้องมีความระมัดระวังมากในการใช้เทคโนโลยีที่ปฏิบัติงานคือ ควรพยายามใช้ให้พอเหมาะพอดีแก่สภาวะของบ้านเมืองและการทำกินของราษฎร เพื่อให้เกิดประสิทธิผลด้วย เกิดความประหยัดอย่างแท้จริงด้วย...”

8. ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวชนบทอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ชาวบ้านสามารถรับไปและสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริง

ในทางปฏิบัติเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเลือกใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ หลายประการเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่ทรงมุ่งหวังดังกล่าวนี้มีหลายแนวทาง เช่น

ก. การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นรูปของสหกรณ์ ดังนั้น ในทุกพื้นที่ที่เสด็จพระราชดำเนินและมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นไม่ว่าลักษณะใด จะทรงเน้นเสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน หรือเพื่อให้การทำมาหากินของ

ชุมชนโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด จนเห็นได้ว่า กลุ่มสหกรณ์ในโครงการพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จหลายโครงการนั้นพัฒนาขึ้นมาจากความร่วมมือกันของราษฎรกลุ่มเล็ก ๆ เช่น สหกรณ์หุบกระพง เกิดจากกลุ่มเกษตรกรที่ทำสวนผักในย่านนั้นเป็นต้น

ข. การส่งเสริมโดยกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทรงใช้ในบางพื้นที่ ตามความเหมาะสม ทรงพิจารณาผู้นำโดยเน้นในด้านคุณธรรม ความโอบอ้อมอารี ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้น ทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทย โดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มักจะมีฐานะดี ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยชาวบ้านที่ยากจนให้ความสนับสนุนร่วมมือ ซึ่งในที่สุดแล้ว ผลแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะตกแก่ชาวบ้านในชุมชนนั้นทุกคน ดังพระราชดำริที่ว่า

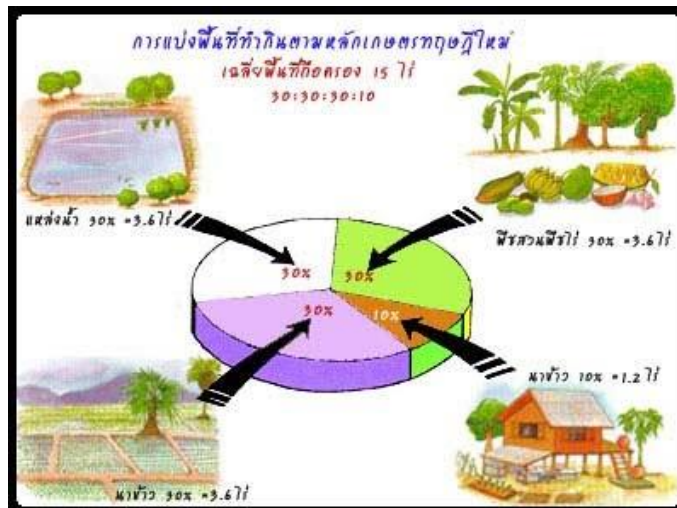
“...ในการทำงานทั้งปวงนั้น ทุกคนจะต้องตั้งใจจริง อดทน และขยันหมั่นเพียร ซื่อตรง เห็นอกเห็นใจกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีเมตตาเมตตาใจถึงใจต่อกัน ยึดมั่นในสามัคคีธรรม ความสุจริตทั้งในความคิด และการกระทำ ถือเอาความมั่นคงและประโยชน์ร่วมกันเป็นจุดหมายสำคัญ...”

ค. การส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว สิ่งสำคัญที่มีพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใด ๆ ก็ตาม ทรงมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความพร้อมในด้านการตลาด โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจ การเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ อีกด้วย ซึ่งในเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระราชดำริแก่กรมการ กปร. และคณะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2531 ณ ศาลาดุสิดาลัย ความตอนหนึ่งว่า

“...ในด้านหนึ่งที่ไม่เคยคิดกัน ในด้านการพัฒนา เช่น เจ้าหน้าที่บัญชี ถ้าหากว่าทำการเพาะปลูก ชาวบ้านทำการเพาะปลูก เมื่อมีผลแล้วเขาบริโภคเองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ขายเพื่อให้ได้ มีรายได้ แล้วก็เมื่อมีรายได้แล้วก็ไปซื้อของที่จำเป็นและสิ่งที่จะมาเกื้อกูลการอาชีพของตัวเอง อย่างนี้ไม่ค่อยมีการศึกษากัน เมื่อผลิตอะไรแล้วก็จำหน่ายไปก็มีรายได้ก็ต้องทำบัญชี ชาวบ้านทำบัญชีบางที่ไม่ค่อยถูก...” (มูลนิธิชัยพัฒนา. 12 มิถุนายน 2560)

ความสำคัญของทฤษฎีใหม่

1. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกรซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน
2. มีการคำนวณโดยใช้หลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี
3. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมีถึง 3 ขั้นตอน ได้แก่

ภาพ 2: การแบ่งพื้นที่ทำกินตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่

ที่มา: http://www.sukphor.com/themes/images/knowledge_two/00031-20140601125823-308002608.jpg

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10

พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำต่าง ๆ

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัว ให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่าย และสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียนอื่น ๆ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน การผลิต การตลาด การเป็นอยู่ การศึกษา สังคมและศาสนา

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เมื่อดำเนินการผ่านขั้นที่สองแล้ว เกษตรกร หรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไปคือติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากรเพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

ที่มา: https://sites.google.com/site/wannisawngsmanity/_/rsrc/1373608617421/config/customLogo.gif?revision

ที่มา: https://sites.google.com/site/wannisawngsmanity/_/rsrc/1373608617421/config/customLogo.gif?revision

3. เกษตรกรรมแบบยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบเกษตรกรรมแบบยั่งยืนเป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพที่สัมพันธ์กับการเกษตรและสิ่งแวดล้อม โดยมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรเพื่อการเกษตรที่ประสบความสำเร็จเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ขณะที่รักษาหรือปรับปรุงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยแยกแยะเกษตรยั่งยืนได้ใน 2 ระดับ คือ ระดับที่หนึ่ง: การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของทางเกษตร ระดับที่สองคือระดับที่หนึ่ง: การจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเน้นบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนความหลากหลายของระบบการผลิตที่นำไปสู่ความมั่นคงของอาหาร และรายได้ โดยตัวชี้วัดของเกษตรยั่งยืนมีหลักการสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

- ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ คือ มีลักษณะของการผลิต และเปลี่ยนแปลงการผลิตที่ขึ้นอยู่กับ สภาพทางกายภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะทำให้เกษตรกรสามารถมีผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครอบครัว และสามารถจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว
- ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ กิจกรรมทางการเกษตรอย่างผสมผสานเพื่อให้เกิดความหลากหลาย โดยมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของทรัพยากร
- ความยั่งยืนทางด้านสังคม คือ ก่อให้เกิดรายได้ที่ยั่งยืน รวมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ทำการเกษตรให้มีความสมบูรณ์ นำไปสู่การสร้างครอบครัว ชุมชน และสังคมที่มีความยั่งยืน และแข็งแกร่งขึ้นจากเดิม

ความสำคัญของเกษตรกรรมแบบยั่งยืน

การเกษตรมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนไทยและประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่ครัวเรือน ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพที่เกี่ยวเนื่องกับการเกษตร และยังเป็นเกษตรกรที่ต้องอาศัยต้นทุนทางธรรมชาติอยู่มาก ดังนั้น สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมการเกษตร วิธีการผลิตทางการเกษตร ตลอดจนเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการสนับสนุนการเกษตรย่อมส่งผลต่อการพัฒนาการเกษตรในอนาคตไม่ว่าจะเป็นเรื่องปริมาณผลผลิตหรือต้นทุนการผลิตทางการเกษตร ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลทั้งในระดับครัวเรือน อาทิ รายได้ครัวเรือน ความมั่นคงทางอาหารตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับประเทศ ภูมิภาค และระดับ

ระบบการเกษตรที่ไม่ยั่งยืนแม้ว่าจะสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอในระดับประเทศและเป็นสินค้าส่งออกสร้างรายได้ให้กับประเทศ แต่ในระดับครัวเรือนระบบการผลิตทางการเกษตรก็ยังไม่สามารถสร้างความมั่นคง และการพึ่งพิงตนเองได้ โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรขนาดเล็กที่ยังต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิต (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

ความหมายเกษตรยั่งยืน

การทำเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการทำการเกษตรที่อาศัยความเข้าใจในระบบนิเวศธรรมชาติ ปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตที่เกื้อกูล อิงอาศัยกัน เป็นระบบการทำการเกษตรที่อาศัยระบบนิเวศ ต้นทุนทางธรรมชาติโดยไม่ก่อให้เกิดมลพิษและทำลายสิ่งแวดล้อม และครัวเรือนของเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ทางสังคมจากการทำการเกษตรยั่งยืนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ (Earles, 2005) ในเชิงความเป็นไปได้

ทางเศรษฐกิจ แนวคิดเรื่องเกษตรยั่งยืนนั้น พัฒนาภายใต้คำต่าง ๆ ได้แก่ คำว่าทางเลือก (Alternative) อินทรีย์ (Organic) ปฏิรูป (Regenerative) วัตถุดิบนำเข้าน้อย (Low-input) ยั่งยืน (Sustainable) (Allen et al., 1991) ในขณะที่นักวิชาการบางท่านจะเลิกไปในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (Francis et al. 1988) ได้ให้ความหมายของเกษตรยั่งยืนว่า เป็นกลยุทธ์ในการจัดการโดยมีเป้าหมายในการลดต้นทุนการผลิต และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยสามารถสร้างกำไรได้ตลอดไป

สรุปได้ว่า เกษตรกรรมแบบยั่งยืนเป็นการทำการเกษตรที่มีความเหมาะสมในแง่ของระบบนิเวศ และเป็นไปได้ในทางเศรษฐศาสตร์ เกิดคุณค่า และความยุติธรรมของสังคม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำเกษตรยั่งยืน

การพัฒนาระบบการเกษตรนั้นเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัยหลัก อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ การเติบโตของจำนวนประชากร การขยายตัวของเมือง การพัฒนาคุณภาพชีวิต (Pisante et al., 2010) ตลาด

พลังงานและโลกาภิวัตน์ (Lang et al., 2009, Ingram et al., 2010) รวมถึงการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินและรูปแบบการทำการเกษตรซึ่งมีอิทธิพลต่อความยั่งยืนทางการเกษตร (Allen et al., 1991)

นอกจากนั้น การจัดการดินและน้ำเพื่อการเกษตร การเลือกประเภทและพันธุ์พืชที่เหมาะสม และการจัดการแรงงานก็มีความสำคัญเช่นเดียวกันเพราะสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร

Saltiel (1994) เสนอแนะว่าการปลูกพืชที่หลากหลาย การใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการคลุมดินเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน การเก็บกักน้ำให้มากที่สุดและการใช้ประโยชน์จากน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด (SAFS, 2013)

ยังสามารถช่วยในการพัฒนาพื้นที่เพาะปลูกได้ นอกจากนี้การบูรณาการและประยุกต์ใช้เทคนิคที่หลากหลายในการกำจัดศัตรูพืช การลดใช้สารเคมีจะเป็นการช่วยควบคุมการแพร่กระจายของศัตรูพืชในอนาคต และยังช่วยในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีอีกด้วย อีกทั้งการลดการพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอกหมู่บ้านให้น้อยที่สุด โดยการเปลี่ยนจากการใช้ปุ๋ยเคมีมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หรือใช้วิธีกลในการกำจัดแมลง วัชพืชแทน ซึ่งจะเป็นการช่วยส่งเสริมความยั่งยืนทั้งกับระบบนิเวศและระบบเศรษฐกิจของครัวเรือนอีกด้วย เนื่องจากการจัดซื้อสารเคมีทางการเกษตรคิดเป็นสัดส่วนของต้นทุนที่สูงที่สุดเมื่อเทียบกับปัจจัยทางการผลิตอื่นๆ และยังสามารถนำซึ่งหนี้สินของครัวเรือนอีกด้วย (จุฑามาศ การสุวรรณ และคณะ, 2546)

นโยบายในการส่งเสริมการเกษตร

การเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-3 และเริ่มการพัฒนาสังคมควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3-5 หลังจากนั้นก็มุ่งพัฒนาภูมิภาคและชนบทในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-8 ซึ่งในแผนนี้เองที่เริ่มตระหนักถึงผลกระทบจากการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาและเริ่มแผนเกษตรยั่งยืน แม้ในช่วงแรกยังไม่เป็นรูปธรรมมากนัก มุ่งเน้นไปที่การวิจัยเพื่อเกษตรยั่งยืนเป็นหลัก จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมาเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นโดยเน้นการพัฒนาคนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน/ เกษตรทางเลือก และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้นำวาระเกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ โดยในแผนพัฒนาฯ ได้ระบุรูปแบบเกษตรยั่งยืนไว้ซึ่งประกอบด้วย เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรทฤษฎีใหม่ และวนเกษตร และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11-12 ให้ความสำคัญกับการรองรับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการทำการเกษตรจะเห็นได้ว่าการดำเนินการตามเป้าหมายและยุทธศาสตร์แผนพัฒนาฯ นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการจากภาคส่วนและหน่วยงานต่าง ๆ โดยการจัดการแบบองค์รวม นอกจากนี้ การจัดการผลผลิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดการผลผลิตโดยการคำนึงถึงความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อผลผลิตเหลือจากการผลิตภายในครัวเรือนแล้วจึงนำไปสู่การค้าเป็นอันดับที่รองลงมาเพื่อเป็นรายได้แก่เกษตรกร อาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรจะอยู่ในสถานะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ตลาดจะเป็นผู้กระทำหรือเป็น ตัวกำหนดดังที่เคยเป็นอยู่ ทั้งนี้ จะต้องมีการประหยัด ลดค่าใช้จ่ายหรือรายจ่าย ยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ (วิรัช วิรัชชนิภาวรรณ, 2551)

4. แหล่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้ยึดหลักมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสืบเนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่จะให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ ตามอัธยาศัยตั้งนั้น

การจัดการศึกษาและจัดการเรียนรู้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาครอบครัวชุมชนองค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชนองค์กรเอกชนและสถาบันทางสังคมจึงต้องร่วมมือกันเพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกเวลาและทุกสถานที่ รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของการให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในทุกรูปแบบ โดยเน้นความจริงและผู้เรียนเป็นตัวตั้ง และวิชาการเป็นส่วนประกอบผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ ความสำคัญนี้ได้ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 25 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ความว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะสวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีศูนย์กีฬา และนันทนาการแหล่งเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงมีประสิทธิภาพ ” แหล่งการเรียนรู้ในประเทศไทยมีหลากหลายประเภทและมีอยู่เป็นจำนวนมากมีทั้งดำเนินการโดยภาครัฐ ดำเนินการโดยภาคเอกชน และดำเนินการโดยชุมชนวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งแตกต่างกันไปตามลักษณะขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ การดำรงอยู่และศักยภาพการดำเนินงานของแหล่งการเรียนรู้แต่ละแห่งต่างขึ้นอยู่กับสมรรถนะของการบริหารจัดการและการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกซึ่งจะหลากหลายแตกต่างกันไป แหล่งการเรียนรู้เป็นห้องเรียนนอกระบบ ห้องเรียนเพื่อชีวิตสำหรับประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้เข้าไปใช้ เข้าไปเรียนรู้ นอกเหนือจากการเรียนในระบบ การเรียนจากของจริง การส่งเสริมให้ประชาชนได้รับประสบการณ์จากการเรียนรู้ และเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีความสามารถมีศักยภาพเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศชาติ ในต่างประเทศ จึงได้มีการส่งเสริมดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างมากมาย โดยมีการออกนโยบายทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อให้การบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพตลอดจนมีการระดมสรรพกำลังทั้งในเรื่องของบุคลากรในพื้นที่ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ การจัดหางบประมาณมาเพื่อสนับสนุนให้มีการจัดตั้งแหล่งความรู้ใหม่ๆ ให้เพียงพอรวมทั้งจัดหาเครือข่ายภาคเอกชน พ่อ - แม่ ผู้ปกครอง ให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่เพื่อพัฒนารูปแบบของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นไปในอันที่จะสนองต่อการเข้าถึงการศึกษาของประชาชนทุกคนของประเทศอีกด้วย

ความหมายของแหล่งการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 4 มาตรา 22 และมาตรา 24 กล่าวว่า การจัดการศึกษานั้นมุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้พัฒนาตนเองได้ โดยถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดและกำหนดให้มีการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา การเรียนรู้ต้องจัดให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกันทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ โดยมาตรา 25 ได้ระบุไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงได้ฝึกปฏิบัติจริง รู้จักการสืบค้นหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีทักษะกระบวนการคิด รู้จักคิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน มีประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนใฝ่รู้ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีความสุขและตลอดชีพ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

กรมวิชาการ (2545) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่าแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

นิคม ชมภูหลง (2545) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ แหล่งความรู้วิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และมวลประสบการณ์อื่น ๆ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (2544) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ว่า แหล่งการเรียนรู้คือถิ่นที่อยู่บริเวณบ่อเกิด แห่งหรือศูนย์รวมความรู้ที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญซึ่งเป็นไปได้ ทั้งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นได้ทั้งบุคคลสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ว่าหมายถึง “แหล่งหรือที่รวม” สารความรู้ อาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารสารความรู้หรือบุคคลที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง มวลประสบการณ์ หรือศูนย์รวมความรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ และสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ให้เกิดความรู้ ความชำนาญหรือความเชื่อ เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าควรแก่การศึกษา สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร ทะเล สถานที่สวนสาธารณะ พิพิธภัณฑ์ อุทยานสวนสัตว์ ห้องสมุดสำนักวิทยบริการ บุคคลภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ตลอดจนข้อมูลข่าวสารสาระความรู้สารสนเทศ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ซึ่งระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ว่าแหล่งเรียนรู้ในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนมี ดังนี้ 1) แหล่งเรียนรู้ต้องสามารถตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) และการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง (Learning by doing) 2) เป็นแหล่งทำกิจกรรม แหล่งทัศนศึกษา แหล่งฝึกงาน และแหล่งประกอบอาชีพของผู้เรียน 3) เป็นแหล่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นโดยตนเอง 4) เป็นห้องเรียนทางธรรมชาติ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า วิจัย และฝึกอบรม 5) เป็นองค์กรเปิด ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง 6) สามารถเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้เรียนในเชิงรุก เข้าสู่ทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ประหยัด และสะดวก 7) มีการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน และ 8) มีสื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนและการพัฒนาอาชีพ และกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่มหาสารคาม เขต 1 ให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ว่า 1) เป็นแหล่งสร้างเสริมความรู้ ความคิด และประสบการณ์ 2) เป็นแหล่งเสริมสร้าง จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ 3) เป็นแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัย 4) เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถ้า 5) เป็นแหล่งปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและแหล่งศึกษาค้นคว้า 6) เป็นแหล่งส่งเสริมมิตรภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 7) เป็นแหล่งเสริมสร้างประสบการณ์ตรง 8) เป็นแหล่งส่งเสริมความคิดให้เกิดอาชีพใหม่ 9) เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด และประสบการณ์

ประเภทของแหล่งการเรียนรู้

นักการศึกษาจัดประเภทของแหล่งเรียนรู้ ไว้เป็นประเภทต่าง ๆ เช่น สุมน อมรวิวัฒน์, (2544 : 25)

จำแนกแหล่งเรียนรู้ได้ 4 ประเภท ซึ่งประกอบไปด้วย แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ประเพณี ความเชื่อ ในขณะที่ นิคม ชมพูหลง (2550 : 7) จัดประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้จากสภาพจริงเช่นอุทยานแห่งชาติสวนพฤกษชาติภูเขาทะเลแม่น้ำลำคลองปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตกแดดออกน้ำท่วมความแห้งแล้ง 2) แหล่งการเรียนรู้ที่จัด หรือสร้างขึ้นซึ่งมีในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาซึ่งใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ได้สะดวกและรวดเร็ว ซึ่งประกอบด้วย 2.1) แหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา ได้แก่ ห้องเรียนห้องสมุดสวนสมุนไพรสวนสุขภาพสนามกีฬา และ 2.2) แหล่งการเรียนรู้นอกสถานศึกษา ได้แก่ ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ สถาบันค้นคว้าวิจัย แหล่งวิชาการ แหล่งบริการ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์กีฬา ศูนย์การค้า เป็นต้น 3) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง ลุง ป้า น้า อา ตลอดจนทั้งบุคคล ที่มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านต่างๆซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาในสาขาอาชีพ

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ได้ยึดหลักมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสืบเนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่จะให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ ตามอัธยาศัย ดังนั้น การจัดการศึกษาและจัดการเรียนรู้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน และสถาบันทางสังคมจึงต้องร่วมมือกันเพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกเวลาและทุกสถานที่ รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของการให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในทุกรูปแบบ โดยเน้นความจริงและผู้เรียนเป็นตัวตั้ง และวิชาการเป็นส่วนประกอบ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ ความสำคัญนี้ได้ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 25 ของพระราชบัญญัติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ความว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬา และนันทนาการ แหล่งเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงมีประสิทธิภาพ” แหล่งการเรียนรู้ในประเทศไทยมีหลากหลายประเภท และมีอยู่เป็นจำนวนมาก มีทั้งดำเนินการโดยภาครัฐ ดำเนินการโดยภาคเอกชน และดำเนินการโดยชุมชนวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งแตกต่างกันไปตามลักษณะขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ การดำรงอยู่และศักยภาพการดำเนินงานของแหล่งการเรียนรู้แต่ละแห่งต่างขึ้นอยู่กับสมรรถนะของการบริหารจัดการและการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกซึ่งจะหลากหลายแตกต่างกันไป แหล่งการเรียนรู้เป็นห้องเรียนนอกระบบห้องเรียนเพื่อชีวิตสำหรับประชาชน ทุกกลุ่มเป้าหมายได้เข้าไปใช้ เข้าไปเรียนรู้ นอกเหนือจากการเรียนในระบบการเรียนจากของจริง การส่งเสริมให้ประชาชนได้รับประสบการณ์จากการเรียนรู้ และไม่เกิดการเรียนรู้อย่างลึกลับซึ่งผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีความสามารถมีศักยภาพเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศชาติ ในต่างประเทศจึงได้มีการส่งเสริมดำเนินงาน และจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างมากมาย โดยมีกรอบนโยบายทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเพื่อให้การบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพตลอดจนมีการระดมสรรพกำลังทั้งในเรื่องของบุคลากรในพื้นที่ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ การจัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุนให้มีการจัดตั้งแหล่งความรู้ใหม่ ๆ ให้เพียงพอ รวมทั้งจัดหาเครือข่ายภาคเอกชน พ่อ -

แม่ ผู้ปกครอง ให้เข้ามาร่วมมือกันอย่างเต็มที่เพื่อพัฒนารูปแบบของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นไปในอันที่จะสนองตอบต่อการเข้าถึงการศึกษาของประชาชนทุกคนของประเทศอีกด้วย

สาระสำคัญของมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ความหมาย

แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ซึ่งอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร สาระความรู้ หรือบุคคล ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้นิยามมาตรฐานการศึกษาไว้ว่า เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะคุณภาพที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกแห่ง เพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียง สำหรับการส่งและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการกำหนดมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การกำหนดมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เป็นเป้าหมาย และแนวทางพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ในทุกระบบและทุกประเภท ในระดับทุกมหภาค
2. เป็นหลักและเป็นแนวทางสำหรับการกำหนดนโยบาย แผนการพัฒนา และจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
3. เป็นเครื่องมือกำกับการตรวจราชการ การนิเทศ การติดตามและประเมินผล และการประกันคุณภาพเพื่อให้ทราบสถานภาพ และความก้าวหน้าของการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตและทุกระดับมหภาค
4. เป็นการยกมาตรฐานการดำเนินงานจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนามาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในช่วงเวลาต่อไป

คุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1. ความหลากหลายของทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้
2. ความโดดเด่นของทรัพยากรในแหล่งการเรียนรู้
3. ความน่าสนใจของทรัพยากรที่มีอยู่ในแหล่งการเรียนรู้
4. ความหลากหลายขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในแหล่งการเรียนรู้
5. การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้
6. กิจกรรมภาคปฏิบัติ
7. การดูแลรักษาสภาพแหล่งการเรียนรู้และสภาพแวดล้อม
8. ความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ได้แก่ (1) วิทยากร/ผู้แนะนำและ (2) สื่อประเภทต่าง ๆ อาทิ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ นิทรรศการ และป้าย

บทบาทและหน้าที่ของแหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้ทั้งที่ดำเนินการโดยภาครัฐ เอกชน และชุมชน จะสามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยมีบทบาทและหน้าที่ ดังนี้

1. จัดการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในทุก ระดับและทุกกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ การจัดต้องเหมาะสมกับสภาวะความพร้อมของแหล่งการเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่
2. สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง: เป็นองค์กรเปิด สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สามารถเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม วิถีชีวิต และสภาพทางเศรษฐกิจในแต่ละท้องถิ่น
3. เป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า วิจัย และสามารถจัดกระบวนการเชื่อมโยงกับองค์กรอื่น ทั้งสถานศึกษา และชุมชนในแหล่งการเรียนรู้ นั้น ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัดและตามความสนใจ ในขณะที่เดียวกันก็ศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อให้องค์ความรู้ในแหล่งการเรียนรู้ นั้น ๆ ได้รับการเผยแพร่และถ่ายทอดไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ในวงกว้าง
4. จัดหาความร่วมมือ: โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้เรียนเพื่อร่วมกันพัฒนาให้แหล่งการเรียนรู้เป็นสถานที่ให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้เข้ามาใช้บริการ
5. เป็นแหล่งข้อมูล: ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว และเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ทั่วประเทศ
6. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์: เพื่อให้ผู้เรียนจากทั่วทุกภูมิภาคสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

มาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

มาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพ ที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิด ขึ้นในแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกแห่ง และเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริม และการกำกับดูแล การตรวจสอบการประเมินผล และการประกันคุณภาพ สถานศึกษา เป็นมาตรฐานที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น เพื่อให้การศึกษามีความหลากหลายในรูปแบบ ลักษณะ วิธีการ ภาควิชาที่เกี่ยวข้อง และเป็นมาตรฐานที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติได้ ควรกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติทั่วประเทศ ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ม.ป.ป)

1. มาตรฐานด้านปัจจัยพื้นฐานด้านโครงสร้างทางกายภาพ ประกอบด้วย
  - มาตรฐานที่ 1 การจัดองค์กรโครงการบริหารชัดเจนและมีการบริหารอย่างเป็นระบบครบวงจร
  - มาตรฐานที่ 2 อาคารสถานที่ทำงาน และการจัดแสดงครบบองค์ประกอบของกิจการ แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตแต่ละประเภท
  - มาตรฐานที่ 3 บุคลากรที่ปฏิบัติงานภายในแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความรู้ ความชำนาญ ในการจัดกิจกรรมภายในแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนทุกระบบ
  - มาตรฐานที่ 4 ทรัพยากรในการบริหารจัดการและวัตถุประสงค์ชัดเจน มีความพร้อมในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนทุกระบบ
2. มาตรฐานด้านกระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย
  - มาตรฐานที่ 5 การรวบรวมจัดหาวัสดุ
  - มาตรฐานที่ 6 การจัดทำทะเบียนวัสดุ
  - มาตรฐานที่ 7 การศึกษาวิจัย
  - มาตรฐานที่ 8 การอนุรักษ์

- มาตรฐานที่ 9 การมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน
 มาตรฐานที่ 10 การจัดการกระบวนการเรียนรู้สำหรับการศึกษาทุกระดับ และทุกระบบ
 มาตรฐานที่ 11 การควบคุมคุณภาพ การติดตาม และการประเมินผล
3. มาตรฐานด้านผลผลิต ประกอบด้วย
- มาตรฐานที่ 12 ผู้เรียนเห็นคุณค่าและภูมิใจในภูมิปัญญาไทย ศิลปะ วัฒนธรรมที่งดงามของไทย
 มาตรฐานที่ 13 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
 มาตรฐานที่ 14 ผู้เรียนมีจิตสำนึกได้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้จัดเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่นักการศึกษา นักวิชาการ นักวิจัยทางการศึกษา ตลอดจนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตได้ทำการศึกษา วิจัยและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและกลุ่มเป้าหมาย ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งกระบวนการของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มีรูปแบบต่าง ๆ เช่น มาเรียม นิลพันธุ์ และ ศิริวรรณ วณิชวัฒน์วรชัย (2558 : 64) ใช้กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในลักษณะของวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 (R1) การศึกษาบริบทและนวัตกรรมการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 2 (D1) การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 3 (R2) การทดลองใช้นวัตกรรมการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ และขั้นตอนที่ 4 (D2) ประเมิน ปรับปรุง และพัฒนา กระบวนการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ นักการศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งคือ พรณี เสี่ยงบุญ อีระวัฒน์ เยี่ยมแสง และ ศักดิ์พงศ์ หอมหวล (2554 : 114 - 115) ได้พัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการวางแผน (Planning) 2) ขั้นการปฏิบัติการ (Action) 3) ขั้นสังเกต (Observation) และ 4) ขั้นการสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งผลการวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กล่าวคือ เกิดแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น 4 ฐาน คือ 1) ฐานห้องสมุด 2) ฐานห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ 3) ฐานสวนป่านานาพันธุ์ และ 4) ฐานสวนเกษตรพอเพียง และมีบรรยากาศการเรียนรู้ดีขึ้น เป็นที่ชื่นชมของผู้มาเยี่ยมชม ครู นักเรียนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่างคุ้มค่า รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มีหลายลักษณะ ดังที่นักการศึกษาได้พัฒนา ล้วนส่งผลให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่มีความสอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการทางสังคมและชุมชนโดยผ่านกระบวนการพัฒนาอย่างมีขั้นตอนที่ชัดเจนและเป็นระบบ

แหล่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาข้อความรู้เกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสาร ตำรา สื่อออนไลน์ เช่น

- แหล่งเรียนรู้บ้านไร่ศรีสุทัศน์ อำเภอบางบาล จังหวัดมหาสารคาม

<https://sites.google.com/site/banraisrisutus/pea-hmay-suny-reiyn-ru>

- แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนมัธยมท่าแคลง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี

http://www.fisheries.go.th/cf-kung_krabaen/kkb_58.html

- ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน จังหวัดทหารบกราชบุรี

<http://mueang.ratchaburi.doe.go.th/sol.htm>

- ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมลตโลกร้อนนวลชีวัน อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

<http://www.nawachione.org/activity/knowledge-center/>

- ศูนย์การเรียนรู้"หมู่บ้านลำไทร" ชุมชนพอเพียงกลางป่าคอนกรีต

<http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9500000144019>

- ศูนย์การเรียนรู้และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริภาคใต้

<http://www.moe.go.th/southernstudy/>

- ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กองทัพอากาศที่ ๔

<http://www.pr4army.com/lerning.php>

- ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง "โมถ่าย" อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

<https://www.gotoknow.org/posts/325107>

- ศูนย์การเรียนรู้โครงการเศรษฐกิจพอเพียง นพค.๔๔ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

http://www.mdu44.com/mdu/index.php?option=com_content&view=article&id=193%3A2010-01-26-21-00-10&catid=81%3A2010-01-26-08-11-00&Itemid=24

- ศูนย์การเรียนรู้ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

http://www.84tambonsforking.com/th/4sector_inner6.aspx

และจากแหล่งเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งจากส่วนราชการ สถานศึกษา หน่วยงาน องค์กร เอกชน ชุมชน หรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ พบว่า แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงพัฒนาขึ้นตามหลักการของทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริที่จะพัฒนาประสิทธิภาพทางการเกษตรที่สำคัญเพื่อให้สอดคล้องต่อการดำเนินชีวิตของเกษตรกรให้เกิดความยั่งยืน นั่นคือ “การเกษตรทฤษฎีใหม่” ที่ทรงเน้นในเรื่องของการคันคว่ำ ทดลอง และวิจัยหาพันธุ์พืชต่างๆ ใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ เช่น หม่อนไหม ยางพารา ฯลฯ อีกทั้งพืชเพื่อการปรับปรุงบำรุงดินและพืชสมุนไพร ตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช ทั้งนี้ รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แพะ แกะ พันธุ์ปลา และสัตว์ปีกทั้งหลายด้วย เพื่อแนะนำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติได้ราคาถูกและใช้เทคโนโลยีที่ง่ายและไม่สลับซับซ้อน ซึ่งเกษตรกรจะสามารถรับไปดำเนินการเองได้ และที่สำคัญคือ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือเทคนิควิธีการดูแลต่าง ๆ นั้น ต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

(สืบค้น <https://sites.google.com/site/thesufficiencyeconomy/>)

สรุปแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ซึ่งอาจเป็นสถานที่หรือ

ศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร สาระความรู้ หรือบุคคลที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ การกำหนดนโยบาย แผนการพัฒนา เครื่องมือกำกับการตรวจราชการ การนิเทศ การติดตามประเมินผล มีมาตรฐานเพื่อการจัดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

5. คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความหมายของคุณภาพชีวิต

กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทยให้ความหมายคุณภาพชีวิตว่า คือ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสิ่งหนึ่ง ๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ คุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดี หมายถึง ครอบครัวหรือชุมชนได้บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ครบถ้วนทุกประการ ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ได้ดำเนินการปรับตัววงชี้วัดข้อมูล จปฐ. ทุก 5 ปี ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งตัวชี้วัดของ จปฐ. ที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 มีตัวชี้วัดทั้งสิ้นจำนวน 5 หมวด 31 ตัวชี้วัด ประกอบด้วยตัวชี้วัดด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) สุขภาพดี 7 ตัวชี้วัด 2) สภาพแวดล้อม 7 ตัวชี้วัด 3) การศึกษา 5 ตัวชี้วัด 4) การมีงานทำและรายได้ 4 ตัวชี้วัด และ 5) ค่านิยม 8 ตัวชี้วัด

คุณภาพชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาตลอดเพื่อนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและกว้างขวาง โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกลไกการขับเคลื่อนการทำงานของบุคคลในระดับต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

ปัจจุบัน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการนำมาไปปรับใช้ในหลาย ๆ องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้น เพื่อพัฒนาการดำเนินชีวิตให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความสุข มีความเพียบพร้อม และมีความสามารถที่จะดำรงสถานภาพด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและค่านิยมของสังคม โดยยึดถือหลักของการพึ่งพาตนเองพร้อมทั้งความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงปัญหาที่ซับซ้อนได้โดยไม่ทำตนเองให้เป็นภาระและก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม เป็นชีวิตที่รู้จักการเรียนรู้ที่จะมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ให้มีความยืดหยุ่นต่อการพึ่งพาตนเอง นอกจากนี้ในแต่ละหน่วยงานยังให้ความสำคัญในส่วนเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต และนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549: 5)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการดำรงชีวิตประจำวัน การพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เน้นการพัฒนาพื้นฐานทางจิตใจให้มีความยั่งยืน ซึ่งหมายถึง ความพอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้านโดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการที่ดี สามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหรือวิกฤติได้

หลักการในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่

- การดำเนินชีวิตต้องตั้งอยู่บนความพอประมาณ ได้แก่ เรียบง่าย ประหยัด การทำอะไรที่พอเหมาะพอควร สอดคล้องกับอัตภาพ ศักยภาพของตนและสภาวะแวดล้อม

- การดำเนินชีวิตตั้งอยู่บนความมีเหตุผล คือ การคิด พัง ปฏิบัติ การทำงานต้องใช้หลัก มีความรู้ ในการทำงาน วางแผนงานต้องระมัดระวัง ต้องใช้หลักวิชาการช่วยสนับสนุน การทำงานแต่ละอย่างต้องมีแผนกลยุทธ์ เพื่อทำให้งานที่ทำนั้นเกิดประโยชน์สูงสุด ต้องมองภาพรวม การมีส่วนร่วม มีการประสานงาน และการบูรณาการ ปรับวิธีการทำงานให้เหมาะสมหากเราสามารถปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ก็必将ทำให้ชีวิตเกิดความสมดุล นำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข และส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียง

การที่จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร มีหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการที่จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป และระดับเกษตรกร (มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 2548 : ออนไลน์) อธิบายได้ ดังนี้

1. **เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป** หมายความว่า ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้

2. **เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร** หมายถึง เศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรจะใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดินโดยเฉพาะแหล่งน้ำ และกิจกรรมการเกษตรได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และความต้องการของเกษตรกรเอง ด้วยการนำเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง คือ ฐานการผลิตความพอเพียงมาใช้ในไร่นาของตนเอง โดยเริ่มจากการผลิตจะต้องทำในลักษณะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในไร่นา และทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ให้มีความหลากหลายของกิจกรรมทางเกษตรในไร่นา มีกิจกรรมเกื้อกูลกัน กิจกรรมเสริมรายได้ ใช้แรงงานในครอบครัวทำงานเต็มเวลาที่ลดต้นทุนการผลิตลดจนการผสมผสานกิจกรรมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และการทำประมงในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุดความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรในไร่นา เช่น

- 1) การทำกิจกรรมหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน มีตัวอย่าง ดังนี้
  - ข้าว: พืชอาหารหลักของคนไทย สำหรับบริโภคในครอบครัว
  - สระน้ำ: แหล่งน้ำในไร่นาและเลี้ยงสัตว์น้ำ
  - พืชผัก: ใช้บริโภคในครัวเรือน ช่วยลดรายจ่ายประจำวัน
  - พืชสมุนไพร: เป็นอาหารและยาพื้นบ้าน
  - ไม้ยืนต้นและไม้ใช้สอย: ใช้เป็นไม้พื้น ทำโรงเรือน และเครื่องจักสาน
  - เลี้ยงสัตว์: แหล่งอาหารโปรตีนและเสริมรายได้
  - ไม้ดอกไม้ประดับ: เพื่อความสวยงาม พักผ่อนจิตใจและเสริมรายได้
  - ปุ๋ยหมัก: บำรุงดิน รักษาสมดุลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) กิจกรรมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีตัวอย่าง ดังนี้
  - การเลี้ยงปลาในนาข้าว
  - ผลผลิตจากข้าวเป็นอาหารปลา
  - ปลากินแมลงเป็นศัตรูข้าว
  - การปลูกผักกับการเลี้ยงไก่
  - ไก่กินเศษพืชผัก
  - มูลไก่เป็นปุ๋ยสำหรับพืชผัก
  - การใช้ทรัพยากรในไร่นา
  - มูลสัตว์เป็นปุ๋ยคอก

- เศษหญ้าใบไม้ทำปุ๋ยหมัก
- เศษพืชผักเป็นอาหารปลา
- ฟางข้าวใช้เพาะเห็ด ทำปุ๋ยหมัก คลุมดิน อาหารสัตว์
- เกษตรผสมผสาน

3) กิจกรรมการใช้แรงงานในครอบครัวโดยทำกิจกรรม ลดรายจ่าย และเสริมรายได้ยกตัวอย่าง

เช่น

- แปรรูปและถนอมอาหาร เช่น พริกแห้ง มะนาวดอง กล้วยตาก ไข่เค็ม กระเทียมดอง ผักกาด น้ำพริกเครื่องแกง ฯลฯ
- จัดสานหัตถกรรม สิ่งประดิษฐ์เครื่องใช้ เช่น ดอกไม้จากใบไม้แห้ง เครื่องใช้ และเครื่องจักสานจากผักตบชวา ไม้ไผ่ กล้วย ฯลฯ

4) การประกอบอาชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงสามารถทำได้ ดังนี้

- (1) ทำไร่นาสวนผสมและเกษตรแบบผสมผสานเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นเศรษฐกิจพอเพียง
- (2) ปลูกผักสวนครัวลดรายจ่ายด้านอาหารในครอบครัว
- (3) ใช้ปุ๋ยคอก และทำปุ๋ยหมักใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี เพื่อช่วยลดรายจ่าย และ ปรับปรุงบำรุงดิน
- (4) เพาะเห็ดฟางจากฟางข้าวและเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นา
- (5) ปลูกไม้ผลสวนหลังบ้านและไม้ใช้สอย
- (6) ปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย
- (7) เลี้ยงปลาในร่องสวน ในาข้าวและสระน้ำ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนและรายได้เสริม
- (8) เลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ไข่ ประมาณ 10 – 15 ตัว เพื่อเป็นอาหารครอบครัว โดยใช้

ข้าวเปลือก ไร่ ปลายข้าวจากการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากพืชไร่ เศษพืชผักจากการปลูกผัก

- (9) ทำก๊าซชีวภาพจากมูลสุกร หรือวัว เพื่อใช้เป็นพลังงาน ในครัวเรือน
- (10) ทำสารสกัดชีวภาพ จากเศษพืช ผัก ผลไม้ และพืชสมุนไพรใช้ในไร่นา

สรุปแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของบุคคลทั่วไปและเกษตรกรในเบื้องต้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและมองเห็นคุณค่าของหลักเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำมาประยุกต์สู่การลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทและวิถีการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ สมเหตุสมผล มีภูมิคุ้มกัน แสวงหาความรู้รอบด้านและมีคุณธรรม

กรณีศึกษาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การศึกษาชุมชนที่มีการบริหารจัดการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและเกิดเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีกรณีศึกษาที่น่าสนใจหลายชุมชนในทั่วประเทศ เช่น กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องกาใต้ จังหวัดแพร่ ซึ่ง กันตยา มานะกุล (2550) ได้ศึกษาค้นคว้าซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548: 112 – 118) สรุปสาระสำคัญเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีสาระที่น่าสนใจ ดังนี้

กรณีศึกษาบ้านร่องกาใต้

บ้านร่องกาใต้ตั้งอยู่ที่ตำบลร่องกา อำเภอสองแคว จังหวัดแพร่ เป็นตัวอย่างหนึ่งของหมู่บ้านที่มุ่งแก้ปัญหาชุมชนด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา (หลักพุทธธรรม) ก่อเกิดคน

(แกนนำ) งาน (กิจกรรม) และการพัฒนาจิตใจ (ศีลธรรม) ตามมา อันเป็นกระบวนการพัฒนามาบนพื้นฐานพุทธธรรม และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของวิถีชีวิตชุมชนไปยังคนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นแนวความคิดการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังนี้

1. ความพอประมาณ กิจกรรมที่ทำมี 3 เรื่อง คือ

1) ปลูกพืชเสริมรายได้ หลังเก็บเกี่ยวข้าว ชาวนาส่วนใหญ่จะปลูกถั่วเหลือง ก่อนถึงฤดูทำนาก็จะปลูกพืชผักสวนครัว

2) กลุ่มข้าวกล้องรองภาคใต้ ทำหน้าที่ฟื้นฟูพิธีกรรมที่สำคัญเพื่อเชื่อมโยงจิตใจของคนในชุมชนให้กลมเกลียวเหนียวแน่นรับซื้อข้าวจากสมาชิกที่ปลูกข้าวปลอดสารพิษ และใช้ปุ๋ยชีวภาพ ก่อนนำข้าวเปลือกมาสีขายให้ผู้รักสุขภาพได้นำไปบริโภค กำไรที่ได้นำไปใช้จัดสวัสดิการให้กับสมาชิกที่เดือดร้อน

3) กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ เพื่อลดการพึ่งพาสารเคมีและยาฆ่าแมลงเริ่มจากกิจกรรมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ชาวบ้านที่ร่วมทำได้ใช้ฟรี ใครไม่มีเวลามาร่วมก็จำหน่ายให้ในราคาถูก โดยมีหน่วยงานให้การสนับสนุนด้านพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน

2. **ความมีเหตุผล** ได้จัดทำกลุ่มแปรรูปอาหาร โดยนำข้าวกล้องมาทำเป็นแป้งเพื่อทำขนมต่าง ๆ เช่น ข้าวเกรียบ ขนมดอกจอก ช่วยให้ชาวบ้านมีกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ จนเกิดกิจกรรมต่าง ๆ ตามมา

3. ความมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ได้จัดกิจกรรม 2 เรื่อง คือ

1) กลุ่มกาดคนเมืองอ้อมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตช่วยให้ชาวบ้านมีเงินออมไว้ใช้จ่ายจำเป็น ดอกเบี้ยที่ได้นำมาจัดเป็นสวัสดิการและที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ ชาวบ้านได้รู้จักการจัดการตนเอง

2) ร้านค้าชุมชน ในปี พ.ศ. 2546 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ร่วมกับชุมชน สำรวจรายจ่ายของชุมชน พบว่า มีรายจ่ายรวมกันถึงปีละ 22 ล้านบาท ร้านค้าชุมชนจึงเกิดขึ้นมาเพื่อลดรายจ่าย และป้องกันเงินไหลออกนอกชุมชน

4. เงื่อนไขความรู้ ได้จัดทำกิจกรรม 2 เรื่อง ดังนี้

1) ศูนย์เรียนรู้วัดร่องภาคใต้ ศูนย์กลางสำคัญในการพัฒนากิจกรรม และสร้างการเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาที่ดั้งเดิมให้กับสมาชิกในชุมชน

2) กลุ่มเยาวชนชุมชนร่องภาคใต้ สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีจากคนรุ่นเก่าไปยังคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเยาวชน

5. **เงื่อนไขคุณธรรม** บ้านร่องภาคใต้พัฒนาชุมชนบนฐานพุทธธรรมด้วยกระบวนการสร้างคน สร้างงาน และสร้างศีลธรรม โดยมีเจ้าอาวาสจากวัดในชุมชนเป็นแกนนำสำคัญ มุ่งให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลในทุกด้าน ทั้งกาย ใจ ศีลธรรม วัฒนธรรม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากกรณีศึกษาดังกล่าว ยังมีชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศที่น้อมนำหลักของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการองค์กร การทำงาน การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินชีวิตในหลายแง่มุมซึ่งส่งผลที่ดีต่อคุณภาพของชีวิต การดำเนินการดังกล่าวเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของทุกฝ่ายภายในชุมชน

แกนนำหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน (2557) ได้ให้ความหมายของ แกนนำ ว่า คือ ผู้ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักในการชักชวนให้คนในหมู่บ้าน ลูกขึ้นมาช่วยคิด ร่วมหาทางแก้ไขปัญหาและลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชีวิตตนเอง ครอบครัวและชุมชนให้ดีขึ้นและเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย

หลักในการดำเนินงานในฐานะปฏิบัติ ยึดหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ คือ **เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา** สาระสำคัญ มีดังนี้

การเข้าใจ คือการสร้างให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐานด้วยการศึกษาข้อมูลทุกมิติของชุมชน ค้นหา รากของปัญหา และรวบรวมข้อมูลศักยภาพของชุมชน องค์กรความรู้ของชุมชน องค์กรเครือข่ายในหมู่บ้านหรือชุมชน ที่จะเข้าไปดำเนินการ

การเข้าถึง คือ เป็นเรื่องของการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมโดยมุ่งสื่อสารสร้างความเข้าใจ และความมั่นใจกับชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการ คิดวิเคราะห์ และการพัฒนามากที่สุด

การพัฒนา คือ เป็นเรื่องของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน สร้างทีมพี่เลี้ยง การออกแบบ หลักสูตรและประเด็นการพัฒนา การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติของชุมชน รวมทั้งการให้ทีม พี่เลี้ยงให้คำแนะนำในชุมชน ติดตาม สนับสนุน ประเมินผล และสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกัน

แนวทางขั้นตอนการดำเนินงาน

การดำเนินการพัฒนาชุมชนเพื่อการมีชีวิตที่มีคุณภาพตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นต้อง พัฒนาตามกระบวนการพัฒนาชุมชนที่การบูรณาการจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยหมู่บ้านและชุมชนเป็น ศูนย์กลาง ในการดำเนินงาน มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นก่อเกิดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

กรมพัฒนาที่ดินกำหนดการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการก่อเกิดหมู่บ้านพอเพียง โดยมี องค์ประกอบด้านต่าง ๆ รวม 6 ด้าน 12 ตัวชี้วัด ดังนี้

- 1) ด้านการลดรายจ่าย (ทำสวนครัว ผลิต เลิกอบายมุข)
- 2) ด้านการเพิ่มรายได้ (มีอาชีพสุจริต ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)
- 3) ด้านการประหยัด (มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ฯ)
- 4) ด้านการเรียนรู้ (สืบทอดภูมิปัญญาการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง)
- 5) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ใช้วัสดุดิบในชุมชนประกอบอาชีพปลูกต้นไม้)
- 6) ด้านการเอื้ออารีต่อกัน (ช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส รู้รักสามัคคี)

ในการดำเนินการดังกล่าว สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน (2554) ได้เสนอ กรณีสื่อของการดำเนินโครงการตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ดังตัวอย่าง โครงการการสร้างครอบครัว พัฒนา ซึ่งมีสาระ ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : โครงการการสร้างครอบครัวพัฒนา (ครัวเรือนต้นแบบ)

กระบวนการของการสร้างครอบครัวพัฒนา หรือครอบครัวต้นแบบครัวเรือนตามแนวคิดของ เศรษฐกิจพอเพียงที่สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน เสนอไว้ มีองค์ประกอบ ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย การคัดเลือกครอบครัวพัฒนา อย่างน้อย 30 ครัวเรือน เพื่อให้เป็นครัวเรือนต้นแบบ โดยเลือกครอบครัวที่สมัครใจเป็นอันดับแรก และแกนนำก็สามารถสมัครเป็นครัวเรือนต้นแบบได้ โดยพิจารณาจาก การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย มีความขยัน อดทน และมีการปฏิบัติกิจกรรมที่สมควรเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน

วิธีการ แคนนำได้รับการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน สร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้ให้ครัวเรือนต้นแบบเข้าใจการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้ถูกต้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหลักคิดและแนวทางปฏิบัติเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดสู่ครอบครัวทั้งในและนอกชุมชน

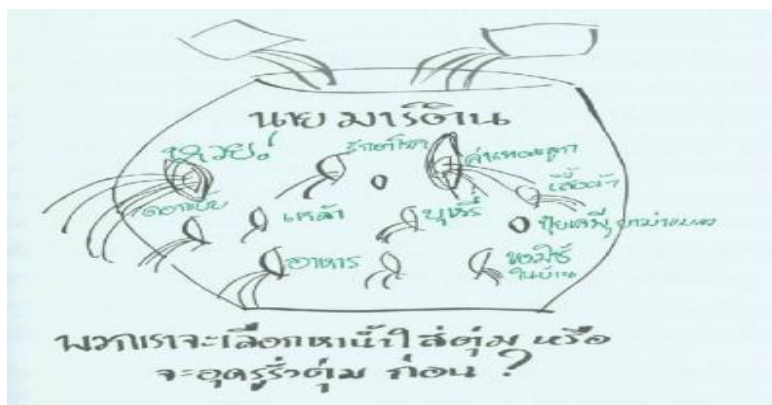
ผลที่ต้องการ ครัวเรือนต้นแบบ สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ เช่น หลักวิธีคิดและแนวทางปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปถ่ายทอด ขยายผล ให้แก่ประชาชนทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน

กรณีศึกษาที่ 2 : โครงการการเรียนรู้ตนเองและกำหนดเป้าหมายการพัฒนา

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้แทนครอบครัวพัฒนา และแกนนำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำแผนชุมชน

วิธีการ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการสร้างการเรียนรู้ เพื่อสร้างการเรียนรู้ สร้างความตระหนักถึงสภาพของครอบครัวและหมู่บ้าน โดยเรียนรู้วิถีวิเคราะห์สภาพของครอบครัวจากการทำบัญชีครัวเรือน และเรียนรู้การกำหนดแนวทางการแก้ไขด้วยการจัดทำ “แผนชีวิต” ดังตัวอย่าง

กิจกรรมที่ 1 : ระดมความคิด

ภาพ 3: กิจกรรมระดมสมอง

กิจกรรมที่ 2 : จดแล้วไม่จน

ภาพ 4: กิจกรรมจดแล้วไม่จน

ในส่วนการเรียนรู้สภาพของชุมชน จัดให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ข้อมูลทุนชุมชน เพื่อทบทวนปรับปรุง หรือจัดทำแผนชุมชนขึ้นมาใหม่ ให้ถูกต้องตามขั้นตอน กระบวนการแผนชุมชน ผลที่ต้องการกลุ่มเป้าหมายสามารถจัดทำ “แผนพัฒนาครอบครัว” และ “แผนพัฒนาหมู่บ้าน” ได้ถูกต้องนำไปเป็นเครื่องมือกำหนดทิศทาง การพัฒนาครอบครัวและหมู่บ้านต่อไป

โดยสรุป โครงการตามที่เสนอนับเป็นโครงการที่เป็นกรณีศึกษาที่สามารถนำหลักการ แนวคิด และกิจกรรมต่าง ๆ มาประยุกต์และเชื่อมโยงกับหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกมิติอย่างรอบด้านของบุคคลในชุมชนเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ชุมชนแต่ละแห่งสามารถรวมพลังและสร้างโครงการได้อย่างหลากหลาย สอดคล้องสัมพันธ์ มีความเหมาะสมกับบริบทและการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กันตยา มานะกุล (2550) ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลในเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น และควรจะเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการโดยไม่มองเฉพาะเศรษฐกิจอย่างเดียวต้องมองสังคมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กันด้วย รวมทั้งต้องมีความเหมาะสมตามบริบทของสังคมไทย ซึ่งยึดถือหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนั้นในการพัฒนาโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนบ้านจอมจันทร์ หมู่ที่ 2 ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นตัวหลักสำคัญในการพัฒนาโครงการดังกล่าว โดยคำนึงถึงการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้แก่ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำตรงตามความหมายที่ได้ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ทำให้ตระหนักว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง โดยอยู่ในเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

วิษณุศากรณ์ วีระพันธ์ (2550) ศึกษาวิจัย เรื่อง การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษากรณีบ้านบัวงาม ตำบลสีบัวทอง อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษา พบว่า 1) วิถีการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีแบบแผนในการดำเนินชีวิตประจำวันใช้ชีวิตแบบพอเพียง ให้เวลาแก่ครอบครัว ใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต มีแบบแผนการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมตามบรรพบุรุษ วางแผนประกอบอาชีพหลักและเสริม วางแผนการผลิต เข้าที่ดินทำการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ มีแบบแผนการออม เพิ่มรายได้ โดยมีอาชีพเสริม พัฒนาอาชีพ รวมกลุ่มอาชีพมีแบบแผนการดำเนินชีวิตด้านการใช้จ่าย โดยใช้เหตุผลในการใช้จ่าย วางแผนจัดสรรค่าใช้จ่าย มีการเลือกซื้อสินค้าตามความจำเป็น มีรายได้เพียงพอ แต่มีหนี้สินเพื่อปลูกสร้างบ้านและลงทุนในการประกอบอาชีพ กู้จากธนาคารหรือกลุ่มออมทรัพย์ ญาติหรือเพื่อนบ้าน มีการวางแผนการ

ชำระหนี้สามารถคืนตามเวลาที่กำหนดได้ 2) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การอบรมสั่งสอน ความสนิทสนมระหว่างเครือญาติ

นอกจากนั้น ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน การให้ความร่วมมือในกิจกรรมของหมู่บ้าน มีกระบวนการก่อเกิดกลุ่ม ความเข้มแข็งของกลุ่ม มีความศรัทธาในตัวแกนนำหมู่บ้านและการสนับสนุน จากหน่วยงานภาครัฐ 3) สำหรับปัญหาเกิดจากการขาดความเชื่อมั่นในตัวผู้ใหญ่บ้าน ขาดการส่งเสริมด้านการใช้สารชีวภาพ คนรุ่นใหม่ขาดการสืบทอดในการทำกิจกรรม

อภิชาติ พันธเสนและคณะ (2550) ได้สังเคราะห์งานวิจัย ข้อเขียนและบทความที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง 204 ชิ้น ช่วง พ.ศ 2542-2550 ซึ่งแบ่งได้เป็นมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหารจัดการ การศึกษา และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย สุขภาพและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีไม่มากนัก นำมาอธิบายในการวิเคราะห์เชิงระบบโดยวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงในฐานะเป็นวาทกรรมที่จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล นโยบายเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่เน้นการพึ่งตนเอง วาทกรรมเพื่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและในฐานะที่เป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันที่ทำให้ก้าวทัน โลกาภิวัตน์ได้ จากการสังเคราะห์สรุปได้ว่างานเขียนส่วนใหญ่อยู่ในมิติเศรษฐกิจสังคม งานวิจัยเกือบทั้งหมดชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่เต็มแล้วในสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มาจากศาสนาธรรมต่าง ๆ และได้เปรียบเทียบเศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือระบบทุนนิยมและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงยังมีจำกัด มีไม่เพียงพอที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่และยังขาดความรู้ที่จะส่งเสริมธรรมาภิบาลในทุกระดับของประเทศและขาดความรู้เพื่อเชื่อมต่อสถาบันครอบครัว โรงเรียน ศาสนา เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศไปตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

กานดาพันธุ์ วันทยะ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา เรียนรู้ และทำความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ คือปัจจัยด้านเทคโนโลยี มีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ณ ระดับนัยสำคัญ เท่ากับ 0.05 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ณ ระดับนัยสำคัญ เท่ากับ 0.01 ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ณ ระดับนัยสำคัญ เท่ากับ 0.05 ปัจจัยด้านจิตใจมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ณ ระดับนัยสำคัญ เท่ากับ 0.05 และปัจจัยด้านสังคมมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ณ ระดับนัยสำคัญ เท่ากับ 0.10

สุรางค์พิมล สายโรจน์ (2551) ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตของประชาชน กรณีศึกษา: ชุมชนสหชุมชนโครงการ 1 เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนสหชุมชนโครงการ 1 มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำรงชีวิตด้วยการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ปัญหาและเพิ่มรายได้ของชุมชน ตามด้วยการบริหารจัดการกลุ่มกิจกรรมและวิสาหกิจชุมชน จนมีความเข้มแข็ง สามารถที่จะขยายการผลิต

และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้พร้อมที่จะเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งการดำเนินการใช้แนวคิดทฤษฎีใหม่ ส่วนการดำรงชีวิต ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในด้านความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

เอื้องทิพย์ เกตุทราย (2551) ศึกษาวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชน ตำบลคลองพระอุดม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่าการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ความพอประมาณ และความมีเหตุผล ส่วนการประยุกต์ใช้ ใช้เงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เงื่อนไขคุณธรรมอยู่ในระดับมาก และเงื่อนไขความรู้ในระดับ ปานกลาง

สมศักดิ์ ตรงงาม (2553) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ทักษะชีวิต และความคิดด้านการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีอยู่ในระดับมาก ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ และเวลาที่อยู่ในพื้นที่แตกต่างกัน มีผลต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

รัฐพงศ์ บุญญานวัตร (2554) ทำวิจัยเรื่อง การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร วัดสุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาระดับการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ประชากรเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 43 ชุมชน เขตดุสิต กรุงเทพมหานครกลุ่มตัวอย่างในการรวบรวมข้อมูล จำนวน 408 คน โดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) T-test (Independent Samples) F-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนโดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ด้านการมีเหตุผล ด้านความพอประมาณ ด้านเงื่อนไขความรู้ และ ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตามลำดับ ปัจจัยที่มีผลต่อการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนส่วนปัจจัยที่ไม่มีผล ได้แก่ เพศ และระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ข้อเสนอแนะแนวทางการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ที่สำคัญที่สุดคือ ภาครัฐ หรือมหาวิทยาลัย ในเขตบริการของชุมชนควรจัดบริการวิชาการแก่ชุมชนในเรื่องการทำบัญชีการออม และให้ความรู้ด้านแนวทางการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่ออายุขัยโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน และคนวัยทำงาน

พระสมศักดิ์ สุจิตโต (ถมทรัพย์) (2555) ได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับชั้นตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ เพื่อให้เกิดความสมดุลทั้งในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การดำรงชีวิตโดยที่มี

รายได้อันเหมาะสมหรือสมดุลกับรายจ่าย ในด้านของสังคม ได้แก่ เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว รู้รักสามัคคี ไม่เอาเปรียบ เอาเปรียบ ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันซึ่งกันและกัน ในด้านสิ่งแวดล้อม รู้จักการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ในด้านวัฒนธรรม มีการปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรากเหง้า และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ ความรู้และคุณธรรม การจัดการกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง เป็นรูปแบบในการพัฒนาผู้เรียน ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายในการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม เป็นการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนทำให้ผู้เรียนรู้จัก เข้าใจตนเองและผู้อื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีจิตสำนึกในการรักษารัฐธรรมนูญ และสิ่งแวดล้อม ปรับตนและปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมและประเทศชาติ

กัญลีนี ปัญญาภิวงศ์ (2556) ทำวิจัยเรื่อง ทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร 2) เปรียบเทียบทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร และ 4) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 377 คน และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า ระดับทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างโดยรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบระดับทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า เพศ ระดับชั้นปี กลุ่มการเรียน และเกรดเฉลี่ยที่แตกต่างกัน ไม่มีผลต่อระดับทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยที่มีผลต่อทักษะชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม ด้านความภาคภูมิใจในตนเอง ด้านการเชื่ออำนาจควบคุมตนเอง และด้านการสนับสนุนทางสังคม และแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า นักศึกษาควรมีการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ ครอบครัวต้องหมั่นดูแลและเอาใจใส่ในตัวนักศึกษา สถาบันการศึกษาควรจัดกิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิตในด้านต่าง ๆ และชุมชนควรจัดโครงการที่เป็นประโยชน์เพื่อสร้างความสามัคคีภายในชุมชน

รัฐติวัฒน์ พัฒน์เจริญ และคณะ (2557) ได้ทำวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการสังกัดกองทัพบก เป็นงานวิจัยเชิงแบบผสมผสานวิธี มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการสังกัดกองทัพบก จำนวน 167 นาย เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกตามองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตใน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยการพึ่งตนเองที่มีผลต่อการดำรงชีวิต ปัจจัยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของทหารกองประจำการ การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความต้องการขั้นพื้นฐานของทหารกองประจำการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการสังกัดกองทัพบกโดยการสนทนากลุ่มจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 14 ท่าน เพื่อกำหนดรูปแบบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ คู่มือการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ฐานนิยม และ 3) เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พัฒนาโดยวิธีการทดลองใช้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ในการวิจัย คือ ทหารกองประจำการ กองทัพบก ในจังหวัด ลพบุรี โดยใช้สูตร การคำนวณของทาโร ยามาเน่ ที่ระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 323 นาย เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยโดยการวิเคราะห์ เอกสาร แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ การวิจัย นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติของการวิเคราะห์องค์ประกอบ

ผลการวิจัยพบว่า 1. คุณภาพชีวิตของทหารกองประจำการสังกัดกองทัพบกเมื่อพิจารณาตาม องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตเพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ประกอบด้วย 1) ด้านการศึกษา 2) ด้านสุขภาพ 3) ด้านการมี งานทำ และ 4) ด้านคุณธรรมและจริยธรรม 2. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการประกอบด้วยขั้นตอน 1) การปฐมนิเทศ 2) วิธีการดำเนินการ ฝึกอบรมโดยการบรรยาย ฝึกปฏิบัติ และการประเมินผล 3. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ใน ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ด้านสุขภาพมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการมีงานทำทหารกองประจำการสังกัดกองทัพบก ได้มีงานทำร้อยละ 97 ด้าน คุณธรรมและจริยธรรมทหารกองประจำการสังกัดกองทัพบกมีเจตคติต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก

กฤษฎณา สานเมทา (2558) วิจัยเรื่อง แนวทางพัฒนาการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพการ ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนใน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 2. ศึกษา สภาพและปัญหาการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และ 3. ศึกษาแนวทางพัฒนาการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของประชาชนในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีขั้นตอนการวิจัยแบ่งตามวัตถุประสงค์เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การสอบถามประชาชน จำนวน 381 คน 2. สอบถามเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ จำนวน 20 คน และ 3. การ สัมภาษณ์ผู้มีความรู้และประสบการณ์ จำนวน 17 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบ สัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา ตามลำดับ

ผลการศึกษา พบว่า สภาพการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในอำเภอ คลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรภาพรวมอยู่ในระดับมาก สภาพการส่งเสริมภาพรวมอยู่ในระดับมากปัญหาการ ส่งเสริมได้แก่ การแต่งตั้งคณะทำงานไม่ครบถ้วนมีคุณสมบัติ ประชาชนไม่มาร่วมจัดทำแผน ประชาชนไม่นำข้อมูล มาใช้ประโยชน์ ประชาชนไม่มีความสนใจ และคณะกรรมการติดตามผลไม่ครบถ้วนตามจำนวนที่กำหนดไว้และ แนวทางพัฒนา ได้แก่ ควรส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ทุกหลังคาเรือน สนับสนุนให้ประชาชนจัดตั้งกลุ่ม

อาเซียน ส่งเสริมการสร้างวินัยการใช้เงิน อบรมให้ความรู้ในด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือน กิจกรรมโครงการในการดูแลป่าและทรัพยากรธรรมชาติ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนคอยให้ความช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และสามัคคีกัน ประชุมชี้แจงสร้างความรู้ความเข้าใจในแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ประสานโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการ และ บูรณาการการทำงานกับหน่วยงานภาคีต่าง ๆ ส่งเสริมการประชุมประชาคมในหมู่บ้านเพื่อค้นหาความต้องการของประชาชน แล้วนำมาจัดทำแผนส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำเสนอร่างแผนให้ที่ประชุมในหมู่บ้านทราบว่ามีเหมาะสมตามความต้องการ เจ้าหน้าที่ควรเข้าถึงประชาชน ให้ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง และติดตามความเคลื่อนไหวอย่างสม่ำเสมอ และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรม ติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อทราบปัญหาและหาแนวทางปรับปรุง

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตของบุคคลในทุกสาขาอาชีพตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและระดับประเทศที่มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ สภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการและรู้เข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้นำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับบริบท การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ควรเริ่มจากทำความเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษากรณีตัวอย่าง วางแผนการดำเนินการ ลงมือปฏิบัติ ประเมินผลการดำเนินงาน ปรับปรุงแก้ไข และมีการพัฒนาต่อยอดและขยายออกไปอย่างสร้างสรรค์